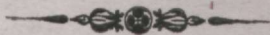

I. II.

1125.
.....

779

Koli = ramaf.

Esimenne jaggo.

Lühikenne õppetus
õigest kirjutamisest.

Dartus.

õ. Raakmanni kirjade ja fulloga trükkitud.

Der Druck dieser Schrift wird unter der Bedingung gestattet, daß nach Beendigung desselben die gesetzlich vorgeschriebene Anzahl Exemplare an den abgetheilten Censor zu Dorpat eingeliefert werde.

Dorpat, den 16. April 1852.

In Auftrag des Censors:
Sector Carl Wickwitz.

Geškõne.

Meie maal on kirjotusse kolidega alles wägga pudulinne asfi! Kõl mitto armast õppetust olleks lastele sowida, ja sünniks ka nendega ette wõtta, agga neid ramatuid ep olle ollemas, kust nemmad woiwad õppida. Risti-usso õppetusse ja taewalikko asjade selletamisse tarwis on meil kõl koliramatuid, sest katekismusse ja piibli-luggude ramat andwad selle polest tullusat õppetust; agga mitme mapeälse asjade selletamisse ja õppetamisega, mis lastele ka wägga tarwis lähhäks, on suur hädda, et neid ramatuid ei olle ollemas, mis koolmeis-tribele woiksid juhatajaks olla. Sepärrast on mõnned Ma-rahwa sõbrad heaks arwanud, ramatud kirjotada, mis sedda pudust peawad täitma. Nemmad tahhawad koliramato mitmest jaust kokko seada, nenda et iggaüks neist omma jaggo kirjotab; ning on ennese seäst kolm meest wallitsenud, kes nende kirjotust peawad läbbi katsma ja trükki tarwis nenda walmistama, et need mitmasuggused ramato tükkid, mis mitmest mehhest kirjotud, hästi

Kokko sünniwad, ning kui üks kokkoseätud ramat saaks trükki antud. Needsinnatsed ramato wäljaandjad on: Põlwa õppetaja Schwarz, Rõngo praus Christiani ja Põltsama õppetaja Hørschelmann. Kirjotajatte nimmed jäwad nüüd weel nimmetamatta; kül neid siis saab nimmetud, kui se jaggo, mis kegi kirjotanud, trükki antakse.

Kui suur Summal sedda ettewoetud tööd lasseb eddasi minna, siis peawad koli-ramato jaud ollema need, mis siin al nimmetakse:

- 1) Õppetus õigest kirjotamisest,
- 2) Arwamisest ehk rehkendamisest ramat, kellel weel lühhikenne ma-möötmisest õppetus kõrwa lisatud,
- 3) Õppetus Summala lomadest, mis Ma peäl on,
- 4) Õppetus terwisest hoidmisest,
- 5) Sograhwi, ehk õppetus Ma-ilma surusdest ning Ma-ilma madest,
- 6) Sündinud asjade juttustaminne,
- 7) Wisika (Physik) ehk õppetus loodud asjade wäggedest.

Needsinnatsed seitse jaggo ei olle weel mitte keif walmis. Ühhe tükki kirjotaminne wõttab ennam aega, kui teise, agga et tö nüüd jo hästi eddasi joudnud, ei tahha meie mitte ennam ramato trükkimisest aega wita, waid kui üks tükk walmis on, — olgo ta essimenne, keskminne ehk wimane nende seast, mis üllemal nimmetati, — siis lasseme sedda trükkida, sest et igga jaggo ka kui isfi ramato sünnib pruukida. Dstjattel ei tehta ühtegi

sundmust, terve kōli-ramato osta, waid iggaüks woib sedda jaggo osta, mis temma mele pärrast on, ning teist jaggo, mis temma ei tahha, ostmatta jätta. Ugga kes terve kōli-ramato himmustab, se ostko need üksikud jaud, sedda möda, kui trükmeister neid walmis teeb, ning lasko neid wimaks, kui keik seitse jaggo käes on, ühheks ramatuks kokko kōita.

Sesinnane kōli-ramat saab isseärranis kirjotusse kolide tulluks wälja antud, ja tulleb iggas kirjotusse kolis keige holega pruvida. Siiski meie lodame, et temma ei mitte lastele üksi, waid ka wanna innimestele woiks tullolif olla; ning isseärranis maenitseme kulla-koolmeistrid, tedda ennese pärrast pruvida, et nemmad iski kaswolikko õppetusse polest saaks kaswama ja targemaks sama, kui ka wahhest woimalif ei olle, keik sellesinnatse ramato õppetussed kulla-kōli-lastete kätte õppetada. Sedda targemaks meie kulla-koolmeistrid iski sawad, sedda parreminne õppiwad nemmad ka nore lastega ümber käia, ning sedda ausamat märgi ehk eentuios sawad nemmad ka keige kulla rahwale andma.

Kül Jummalala sanna on ainus juhataja taewa õnnistusse pole, ning innimeste õppetus ei woi meie hinge mitte õnsaks tehha; siiski õppime mapeälse asjade arrosamisest ka sedda selgeminne tundma, mis Jummalala sanna meile kulutab. Kes sedda ei tunne egga moista, mis nähtaw on, sel ei sa ka näggematta taewalikko asjade õiget tundmist ollema; ning kes ommas aialikkus ellus ja mapeälises seisuses rummal on, se ei woi ka igga-

wesse ello te peäl targaste läia. Summala sanna on üllem hinge warra, agga mapeälse asjade tundminne arwitab, sedda kallist warra öiete prufida ja ommaks wõtta. Sepärrast lootwad sesinnatse ramato kirjotajad helde Issanda önnistamisse peäle, et ka nende tö meie armsa Ma-rahwa kasuks peab tulles, nenda et tarkus ja aus ristiinnimesse ello ja seisus meie seas ifka ennam saaks kaswama.

Se essimenne koli-ramato jaggo, mis nüüd keige ees malt trükki antakse, ja Ma-rahwale pakutakse, õppetab öiget kirjotamist, ning näitab neile, kes tallorahwa seisuses ellawad, sedda tullo, mis neil kirjotamisest woiks sada. Sesinnatse ramatokesse kirjotaja on Pölwa õppetaja Schwarz; agga Wörro õppetaja Rossius on tedda Tallina tele murde järrele ümber kirjotanud.

Lühikenne õppetus

õigest kirjutamisest.

Subito amabilem

Magistram Mariam

§ 1. Weiksed ja sured kirja tähhed.

Kirjas prugitakse ennamiste weikesse kirja tähte. Suri ei prugita muido, kui monne fanna allustusses. Esimenne täht fannas olgo suurt:

- 1) kui könne allustab,
- 2) punkti järrel,
- 3) kui fanna nisuggust asja nimmetab, mis üksik on.

Sedda seltsi fannu ehk nimmesid on: innimesse nimmi, ehk rahwa nimmi, ehk ma, merre, jõe, järwe, mäe, linna, moisa, külla ehk mu nisuggune nimmi. Neile feigile pannakse allustusses suurt tähte. Sepärrast kirjota: Salomon, Prantsusse rahwas, Some ma, Punnane merri, Eüna jöggi, Peipsi järw, Kolgata mäggi, Ria lin, Krodusse mois, Mammaste külla n. t. f. Keik nimmed, misga Jummalat ja Jesust nimmetakse, tulleb ka sure tähhega kirjotada, kui on: Jehowa, Issand, Dnisteggia, Pühha Waim n. t. f. Keik asjad, mis siin nimmetati, on üksikud asjad; agga nende asjade nimmed, kelle seltsist paljo on, kirjotakse weikse tähhega, ni kui on: hobbone, mis ellaja nimmi, tomik, mis pu nimmi on, ja mu nisuggust. Sest et nende seltsist paljo on, ei sünni neile mitte suurt tähte panna. Sepärrast ärra kirjota mitte: Hobbone, Tomik, waid: hobbone, tomik, n. t. f.

Neid nimmesid, mis inimestele ristmisses pannakse, ni kui Jakob, Peter n. t. f. on kül mitmele needsammad, agga et ülle keige inimeste hulga neid ikka pisjut on, kes selle isseärralikko nimme kandwad, siis kirjotakse neid ka sure tähhega.

§ 2. Sanna ja sanna jaggo ehk silb.

Mis luggemisses ehk kõnneldes otsekui ühhel hobil suust wälja tulleb, sedda nimmetakse silbits ehk sanna jauks. Kui loed „kas“, siis tulleb se sannakenne ühhel hobil suust wälja, ja sepärrast on „kas“ üks silb; agga kui loed „kasta“, siis tulleb se sanna otsekui kahhe hobiga suust wälja, sest essite ütled: „kas“, pärrast: „ta“; sepärrast on se sanna „kasta“ kahhe silbiga sanna. Monni sanna on ühhe silbiga ehk ühhe silbilinne, nenda on: mees, tuul, ait, kuld n. t. f.; monni sanna on mitme silbilinne, ni kui: ho-ne, el-la-ja-s, ho-le-kand-ja, kar-ris-ta-min-ne, n. t. f.

Keige ennam tulleb sanna jaggamist, ehk silbitsid, tähhele panna, kui kirjotamisses juhtub, et jone peäle terwe sanna ennam ei mahhu, nenda et pool sanna teise jone wiimse otsa peäle jääb, teine pool jälle teise jone essimesse otsa pannakse. Kes siis silbitsid tähhele ei panne, ei se ellades ei sa öiete kirjotada. Wõtkem õppetusses ühhe sanna, ni kui „töstma“. Se on kahhesilbilinne sanna, teine silb on „töst“, ja teine „ma“. Kui sedda jone otsa tulleb kirjotada, ja terwe sanna ei mahhu, siis ärra kirjota mitte „töstma“, egga ka „töstma“, waid kirjota teise jone otsa „töst“ ja teise jone allustusses kirjota „ma“.

§ 3. Heälega tähhed ning heäleta tähhed ehk wokalid ja konsonnid.

Tähhed, mis kirjas prugitakse, on kahhesuggused:

- 1) Wokalid (heälega tähhed) on need, kel omma selge heäl on, nenda et neid woib selgeste luggeda, kui nemmad ka foggoni üksi seiswad. Neid on kahhesa: a, e, i, o, u, ä, ö ning ü.

2) Konsonnid (heäleta tähhed) on need, kel seggane heäl on, kui nemmad üksi seiswad, egga sagi selget heält muido kui wokalide abbiga. Moista: täht r on konson. Kui wokali temma kõrwa panned, mi kui a, e, ehk i, siis loed selgeste: ra, re, ri; agga ku täht r foggoni üksi seisab, siis sa ei woi temma öiget heält mitte selgeste luggeda. Konsonnid on wiisteistkümmend, need on: b, d, g, h, i, k, l, m, n, p, r, s, t, w, ja Berro maal weel z.

Ilma wokalide abbita ei woi ühte ainsa fanna egga silbi kirjotada, agga ilma konsonnita woib monnigi silb olla. Sellepärast panne tähhele, et iggaühhes silbis, mis sa kirjotad, keige wähhemalt üks wokali täht, ehk paargi, peab ollema.

§ 4. Pehmed ja kõwwad tähhed.

Kui meie faks tähte wastastikko arwame, siis leiame, et heäle polest, teiste wahhel surem wahhe, teiste wahhel wähhemat wahhet on. Tähhel d on foggoni teine heäl, kui tähhel r; agga täht d ja täht t lähhawad pea ühte, ja nende wahhel on agga se wahhe, et t kowwema heälega loetakse, kui d. Neid tähte, mis pea ühhe arrolisfed on, neid on kolm pari, ja neid kutsutakse pehmeks ja kowwaks tähheks

Pehmed tähhed on:

b
d
g

Kõwwad tähhhed on:

p
t
k

Et needfinnatsfed tähhed, mis siin pari wisi on kirjotud, heäle polest pea ühte andwad, sepärast monni kirjotaja ei moista mitte nende wahhel sedda wahhet tehha, mis tarwis lähhab. Sepärast, kui tahhad ilma wiggata kirjotada, panne hästi tähhele, et sa pehme tähhe assemele mitte kowwa tähhe ei panne, egga jälle kowwa tähhe assemele pehme tähhe; sest muido luggeja ei sa sinno kirjotust mitte hästi luggeda. Monnest

fannast, mis siin on kirjutud, woid õppida, kui wiggane kirjutus se on, kui kirjutaja õiget wähhet ei te pehme ja kowwa tähtede wahhel.

Siete on kirjutud

kaebama
tõmbama
läbbi
Apostel
palle
leppitama
südda
pidama
eksitus
helde
mäggi
põggenema
riffas
hing

Altwaste on kirjutud

kaepama
tõmpama
läppi
Abostel
balle
lebbitama
sütta
pittama
eksibus
helte
mäffi
põffenema
riggas
hinf

Täht s ehk š on ka nisuggune, mis teises fannas pehme heälega, teises kowwa heälega loetakse. Pehme heälega loeme: kasa, naese, lasse n. t. s.; kowwa heälega loeme: ratsa, sesinnane, ärrasalgama n. t. s. Agga kirjutamises tehakse sedda wahhet, et Tallinna kele murde järrel silbi wiimses otsas millalgi ei panta s, waid ifka š, ja jälle silbi esimeses otsas ifka s. Sepärrast, kui kaks s kous seiswad, tulleb ifka esimesse kirjutada selle tähhega š, ja teise selle tähega s, ni kui "tassa" kassima, sassi n. t. s.

Agga kus Tartokeelt rägitaakse ja kirjutakse, seal olleks hea, kui kirjutamises ifka se wahhe saaks petud, et s kui pehme täht, ja š kui kowwa täht saaks prugitud. Muido luggeja monnikord ei tea, kuidas ta peab luggema. Tarto keles on mitto sanna, mis sedda möda, kas neil kowwa ehk pehme s on, foggoni teist asja tähhendawad. Nisuggune sanna on "essi", ja monni mu weel. Kui ütled: "minna essi armasta", ehk kui ütled: "minna essi te peäl", siis on esimenne

"essi", mis pehme heälega loetakse, koggoni teine assi, kui teine "essi", mis kõwva heälega loetakse. Sepärrast olleks hea, ikka sedda wahhet piddada, et Tartofele järrel ff tähhendab pehmet tähte ja ss kowwa tähte.

§ 5. Wennitud silb ja lühhikenne silb.

Meie ei woi mitte keif sanna ühte wisi luggeda, waid monne sanna peame wennitud heälega luggema, ja monni sanna tulleb rutto suust wälja ja temma heäl on nago lühhem. Urwa neid faks sanna: "seep" ja "sep" teine teise wasto, siis tunned, et esimest loetakse wennitud, teist lühhikesse heälega.

Panne tähhele:

Wennitud sanna on:

Lühhikenne sanna on:

kuust

kus

koot

kot

koof

ko

paat

pat

ku

kuf

ma

mal

ta

tal

lu

luf

se

sest

toop

tops

saaks

saks

Sesamma luggu, mis nende üllewel kirjutud sannadega on, sesamma on ka keige mu sannaga ning ka iggaühhe silbiga. Sest keif wimane silb on wennitud ehk lühhikenne, sedda möda kui ta on kirjutud. Kui kirjutad "pima", siis loeb luggeja esimesse silbi wennitud heälega; kui kirjutud "pimme", siis on esimesenne silb lühhikenne. Ehk kirjota: "tallomaast", siis on wimane silb wennitud; agga kirjota: "tullemast", siis on ta lühhikenne. Sest on atwalik, et luggeja ei woi öiete luggeda, kui kirjutaja ei olle öiete kirjutatud, ning et kirjutaja sure holega peab tähhele pannema, kas se sanna ehk silb, mis ta tahhab kirjutada, pitk

ehf lühhifenne peab ollema. Sepärrast pea kolm öppetust meles :

- 1) Silb on wennitud, kui temma wiimses otsas wokal seisab, ni kui: „lu“.
- 2) Silb on lühhifenne, kui temma wiimses otsas konson seisab, ni kui: „luf“.
- 3) Kui silbi wiimses otsas konson seisab, agga heälest on tunda, et tedda tulleb pitkaks wennitada, siis panne kaks wokali, teine teise kõrwa, ni kui: „tuul, meel, Saak, riik“ n. t. s.

Kes need kolm öppetust meles peab, se woib hõlpfaste keik ühhe-silbilisfed sannad öiete kirjotada. Ehk kui tahhad mitme-silbilisfed sannad kirjotada, siis woid neidki nendesamma kolme öppetusse järrel öiete kirjotada, agga panne hästi tähhele igga silbi luggu, kellest se sanna on kokko pandud. Sedda tahhame weel monne sanna läbbi selletada.

„Uder“ (üttele: U-der); essimenne silb on wennitud, sepärrast ei sünni mitte kirjotada „adder“, waid „ader“; ja jälle „adder“ (üttele: „ad-der“) on hopis teine sanna; siin on essimenne silb lühhifenne, sepärrast tulleb kirjotada „adder“.

„Pimme“ (üttele „pim-me“); essimenne silb on lühhifenne, sepärrast ärra kirjota mitte „pime“, waid „pimme“.

„Kiwwisammas“ (üttele: „kiw-wi-sam-mas“); kolmas silb on lühhifenne, sepärrast ärra kirjota mitte „kiwwisamas“, (kiwwi-samas) waid „kiwwisammas“. Ja jälle sel sannal: „Kurresares“ (üttele: Kur-re-sa-res) on kolmas silb wennitud, sepärrast ärra kirjota: „Kurre-sarres“ (Kurresar-res), waid Kurresares.

„Ümmariif“ (üttele: „üm-ma-rif“); wiimne silb on lühhifenne, sepärrast ärra kirjota „ümmariif“, waid „ümmariif“; ja jälle sel sannal „taewariif“ on wiimne silb wennitud, sepärrast ärra kirjota mitte „taewariif“, waid „taewariif“.

Lisja. Ühhesilbilisese sannade pärrast, kel wokal wiimses otsas, tulleb weel tähhele panna, et monningad

kirjotawad nisuggust sanna kahhe wofaliga, ni kui: „tee“, „maa“ n. t. f.; agga se ep olle mitte öiete kirjotud. Ühhesilbilisise sanna otsas tulleb siis agga kaks wofali panna, kui se sanna isse pärris sanna ei olle, waid teise sanna muutmisest on tulnud. Moista: sanna „ree“ ei olle isse mitte pärris sanna, waid temma pärris sanna on „reggi“, kelle muutmisest temma on tulnud; ja sel sannal „ree“ on pea nisuggune heäl, nago olleks tal kaks „e“ küljes, sepärrast tulleb sedda ka kahhe „e“ga kirjotada.

Nisammoti kirjota ka „saa“ (mis pärris sannast „sadda“ on sündinud) „wee“ (pärris sanna „wesfi“) „roo“ (pärris sanna „roog“) „waa“ (p. f. „wagga“) „raa“ (p. f. „radda“) „mee“ (p. f. „mesfi“) „paa“ (p. f. „padda“) „loo“ (p. f. „loog“). — Sa Tarto kele murde järrel weel: „hee“ (p. f. „higgi“) „luu“ (p. f. „luggu“) „suu“ (p. f. „suggu“).

Ennam, kui neid siin nimmetud ühhesilbilisisi sanna ei tahha Ma-keles paljo olla, kelle otsas kaks wofali sünniks panna.

§ 6. Wäärnimme ehk prinimime kirjo- tamisest.

Harrimatta rahwa jures on se wiis, et innimesel muud nimmet ei olle, kui omma ristmisise nimmi, kui on: Jaak, Mihkel, Liso, n. t. f.; agga et neid paljo on, kes sellesamma nimme kandwad, ei moista nemmad wahhet tehha, kui agga sedda wiisi: ehk pannakse isfa nimmi weel innimesse omma nimme ette, kui on: Suhhani Jaak, ehk Pabo Mihkel, ehk Hindriko Liso; — ehk tedda nimmetakse kohha järrel kus ta ellab, kui on: Tonsi Jaak, Läne wälja Mihkel, Rõmme Liso n. t. f.; — ehk tedda kutsutakse ka foggoni sõimonimmega, kui on: Wahhe Peter, Karjusse Andres, Kommediant Karel, Pilli Mihkel n. t. f. Agga feigis paigus, kus wisakas rahwas on, leiame sedda wiisi, et iggal innimesel ristmisise nimme kõrwas weel wäär-

nimmi 'ehk liignimmi, prinimmi ehk suggunimmi on, mis nimmetab, kellest sugguarrust ta on, ni kui Jaak Korstmann, Mikkel Pauts, Eiso Wilper n. t. s. Prinimme kirjotamisega on teine luggu, kui mu sannade kirjotamisega. Monnel prinimmel pannakse üks täht rohkem, ehk wähhem, kui muido tarwis olleks. Peälegi prugitakse nende jures ka wahhest Saksakele tähte, nenda et "õige kirjotamisega õppetuse" ei woi juhatajaks olla, mil wisil prinimesid kirjotakse. Kui prinimmi juhtub meie ette, mis meil alles teadmatta, siis peame teise käest kulama, kuidas sedda õiete kirjotakse. Siin al on nelli prinimmet, kellest sa kül arro saad, et on teist wiisi kirjotud, kui õige kirjotamisega õppetuse käsib:

Zaska loe: Zaaska.

Wöchni loe: Wöhni, siin on saksakele täht
c prugitaw.

Pohl loe: Pool.

Patrayl loe: Patrail, siin on saksakele
täht y prugitaw.

Ring kui üks mees omma nimme nenda kirjotab: "Peter Raudsep", teine nenda: "Peter Rautsep", siis tunned sest weikesest wahhest, et teine teisest sugguarrust on. Prinimme kirjotamisega jures on agga se seäduš, et sedda funnagi ei mudeta, waid nenda kui mees omma prinimme nüüd kirjotab, nendasammoti ka saa aasta pärrast tenima lapsed ja laste lapsed.

§ 7. Märgide selletamine.

Hingamisega ehk wahhe-märgid, mis kirjotamisega prugitakse, on selle tarwis seätud, et nende abbiga kirjotud juttust parreminne woib arro sada; sest monnest kirjotusest ei sa suggogi arro, kui märgid panne-matta jänud.

Kui minna omma sõbrale nenda kirjotan:

"Lulle ärra wötta minno poia kasa"

siis jääb sõbber kahhe wahhel, kas peab minno poia kasa wõtma, woi ei pea mitte? Sest kui ta need sannad nenda loeb:

"Tulle, ärra wötta minno poia kasa"
 siis ta peab ilma minno poiata tulles; agga loeb
 ta jälle nenda:

"Tulle ärra, wötta minno poia kasa"
 siis peaks ta feige minno poiaga ärratulles.

Eh' kül se konna, mis senna wahhele pandud,
 weikenne märgikenne on, siiski on temmal suurt selle-
 tamisse joudo, ja jut on teine, sedda möda, kus se
 konna seisab. Sesamma luggu on feige teiste wahhe-
 märgidega; sepärrast peab kirjotaja hästi tähhele panne-
 ma, et ta need märgid öige assemele panneb. Nenda-
 sammoti peab ka luggeja neid sure holega tähhele
 pannema, sest üks päinis nende juhhatamisse läbbi woib
 temma öiete, hästi ning illusaste luggeda. Wahhe-
 märgid näitawad temmale, kus temma luggedes piisut
 peab hingama, eh' kus tarwis lähhäb kaueminne finni
 piddada, kus temma heält peab töstma eh' allandama ja
 mu nisuggust. Kui luggeja wahhemärgidest ei holi, siis
 temma luggeminne ei olle mitte mehhe moislik jut,
 waid otsekui parnude torrifeminne, eh' nago laps-
 hoidja heäl, kui last susutab. Öppigo siis kirjotaja ni
 hästi, kui luggeja, wahhemärgid tundma, ni kui siin
 al öppetakse:

Konna. Selle märgi kohhal peab luggeja
 ikka piisut hingama, ni kui siin:

Te omma liggimessele head, sest temma on sinno
 taewase Issa laps.

Punkt. Se märk käsib puhkada. Sooksew
 könne on otas ja teine jut hakkab. Sepärrast allus-
 takse se sanna, mis punkti järrel tulles, ikka sure täh-
 hega. Wata, mis siin al on kirjotud:

Te omma liggimessele head, sest temma on sinno
 taewase Issa laps, ja Issa tahhab, et keik temma
 lapsed peatwad teine teist armastama. Pühha kirri
 öppetab, et armastus on kässo täitminne.

; Poolpunkt. Ei puhhata selle märgi järrel
 mitte ni kaua, kui punkti järrel, agga siiski petakse
 suremat wahhet, kui konna kohhal. Panne tähhele:

Summal ähwardab nuhhelda teifi, kes temma käsud ülleastwad; sepärrast peame temma wiha kartma ja ei pea mitte nendesinnaste käsude wasto teggema.

? Küssimisse märk. Se tähhendab, et midagi küsitasse. Lugeja peab jutto otsa pool, kus küsिमisse märk seisab, omma heält nenda painotama, et kuulja temma heälest jo ärratunneb, et küsitasse. Loe illufaste need küsimised, mis siin al on kirjutud: Kas sa mind armastad?

Mis tahhad sinna anda, omma hinge lunnastamise eest?

! Ohkamisse märk tähhendab ohkamist, kutsmist, immeks pannemist ja käsib heält tösta. Loe illufaste need sannad, mis siin al on kirjutud:

Oh sedda immet! Summal armastab meid, ehk meie kül kurjad olleme. Au ja kitus olgo temmal iggawest!

: Kolm — (kaks punkti) — tähhendab:

1) et ühte asja, ehk monned asjad, mis nago ühhest seltsist, arroteggemiseks ehk nimme pärrast üllesarwatakse, ni kui siin:

Kolm asja lähhäwad meie rahhule tartwis, need on: usk, armastus, lotus.

Ehk: mul on kolm ödde: Mai, Kai ja Truta.

2) et tahhad sannade kaupa sedda jutto forrata, mis teise suust kuulda olnud, ni kui siin:

Jäsa ütles omma poia wasto: „laps, kule minno fanna.“

„Jutto märgikesed tähhendawad, et teise innimesse jutto otsekui temma suust kõnneltakse. Kui se jut lõppeb, siis tehakse jälle need märgikesed wasto, ni kui siin al on nähha:

Jesus ütles omma jüngritte wasto: „mis teie ial pallute minno nimmel, sedda tahhan minna teile anda.“

() ehk [] Klaamrid. Nende wahhele pannakse sanna, mis teiste selletamisseks ehk nago liaks juttuks arwatakse, ni kui siin on nähha:

Amerika maalt lähhäwad igga aasta hull laewo wallaskalla püüdmisseks ea merresse (wallaskalla rasw on ni kui ülge rasw wägga tullus asfi), agga saaf on nüüd paljo kassinam, kui ta enne olli, sest et lia püüdmisse läbbi se tullosas loom on wähenenud.

Need sannad, mis klaamri wahhele pandud, peab luggeja ussinamalt ja maddalama heälega luggema, kui pärrist jutto.

= Jaggaja. Sedda tehakse, kui terwe sanna jone peale ei mahhu, ni kui siin:

Se peab omma nore ea sees hästi öppima, kes tahhab targaks sada.

Jaggaja tehakse ka, kui mitto sanna ühte fokko arwatakse, ni kui: kassipiddi, mötleminne.

' Kustutaja. Kui laulude sees wahhest laulo wisi kohta üks e liaks on, siis kustutakse sedda mahha, ja pannakse nisuggust kriipsokest asfemele, ni kui siin al:

Hallasta mo waese peäl',

Anna, et mo hing ja meel n. t. s.

— Mötteleja annab luggejale aega, isse ebdasi möttelda, ni kui siin on nähha:

Judas Iskariot ei sanud sest middagi head, et kätte sai, mis kurri südda himmustas. Kül sai paljo rahha omma kurja tö eest, agga selle rahhaga temma ei oftnud ennesele muud kui — hirmsa surma.

Luggeja peab, kui ta selle mötteleja märgi jure on sanud, hästi wahhet piddama, enne kui jälle ebdasi loeb.

* Tähhendaja juhatab luggejat lehhe allumesse serwa pole, kus sest asiast ehk sannast weel middagi selletakse.

§ Tük ehk paragrahw. Sedda prugitakse monnes ramatus, kui neid tükka, sellest ramat on

kokkopardud, tabhetasse numri arro järrel tähhendada, nenda et igga tükkile omma numri jure pannasse.

§ 8. Ramato kirjotamisest.

Kui kirjotusse koli laps on õppinud, keif sannad viete kirjotama ja keif wahhemärgid õige paigale panema, siis peab temma ka sedda weel õppima, et moistaks kõlblifko kirja ommast peast kokko seada, nenda et keif sannad, mis ta ommast peast kirjotab, ka hästi kokko sündiwad, ning et luggeja temma kirjast woib arro sada. Sa sestki ei olle weel mitte kül, kui luggeja agga hädda pärrast temma kirjast arro saab, waid kirri peab ollema nenda seatud, et on armas luggeda, ei mitte kui kokkoltaja lapsse kõnne, waid kõnne olgo kaunis ja selge ja löbbus. Misuggune kirjotaminne ei olle mitte kerge asji, ja õppija ei sa sedda muido mitte kätte, kui katsko agga paljo ommast peast kirjotada, pango hästi trükkitud ramato wisi tähhele, ning õppigo omma kirjotust trükkitud ramato järrel parrandama. Õppetust ei moista meie selle polest muud anda, kui agga sedda, et suur kirjotamisese wigga on, kui üks ja sesamma sanna mitto korda korratakse. Mitto muud wigga, mis kirjotusses juhtub, saab õppija keige parremiane tunda, kui trükkitud ramatust pole lehhe tükki holega läbbi loeb, siis ramato ärrapanneb ja ommast peast sedda asja kirjotab, mis ta ramatust luggenud. Kui ta pärrast omma kirjotust trükkitud ramato kõrwa panneb, siis saab omma kirjotusse pudust tundma ja õppib parreminne kirjotama. Koolmeistrid peawad sedda wisi ommad koli lapsed õppetama, et saggedaste neid lastwad peast kirjotada, mis nemmad trükkitud ramatust neile ette luggenud. — Õppetusse märgiks anname siin kaks kirja promi; essimenne on wiggane, teine on sesamma jut, agga õigel wisil kirjotud.

Wiggase kirja proom.

Summal püdis hirmo läbbi Israeli rahwast õige te peäle sata, ja püdis ka armo läbbi Israeli rahwast

õige te peäle sata; agga Iisraeli rahwas ei tahtnud mitte kuulda, waid Iisraeli rahwas ellasid julgeste ifka peäle, ja Summal ei woinud enam Iisraeli rahwaga kannatada, ja Issand satis Pabeli kunninga Juda male. Siis tulli Pabeli kunningas sure wäega Jerusalemma llinna ette ja temma laskis Jerusalemma llinna ümber walli teha, ja ükski ei peäsnud linnast wälja n. t. f.

Sesamma jut õiete kirjotud.

Summal püdis hirmo ja armo läbbi Iisraeli rahwast õige te peäle sata, agga nemmad ei tahtnud mitte kuulda, waid ellasid julgeste ifka peäle, senni kui kannatamise aeg otsa sai, ja karristamise pääw kätte tulli. Siis satis Issand Pabeli kunninga Juda male. Se tulli sure sõawäega Jerusalemma ette, laskis llinna ümber walli teha, et ükski wälja ei peäsnud n. t. f.

Neid kirjajsid, kelle pärrast kirjotamise õppetust tarwis lähhäb, on ennamiste wiis feltsi. Need on: ramatud, tähhed, kontrahid, arropiddamised ja protokollid. Iggal kirjjal on omma seäduš. Dypigem esüte, mis ramato kirjotamise jures tulleb tähhele panna.

Ramat — (siin ei kõnnelta mitte trükkitud ramatust, waid kirjast, mis teisele sadetakse) — ramat on kirri, kelle läbbi middagi tahhame teäda anda teisele, kellega meie kous ei olle, et ei sa susannaga temmaga kõnnelda. Misugguse ramato tarwis tulleb ifka-hea pabberi lehhe wotta, pole poogna jaggo. Sedda panne kespaiigas kofko ja pabberi serw olgo illufaste ühhe tassafeks leigatud. Kui tahhad omma kirja posti peäle anda, siis wotta penikešt posti-pabberit; sest jämme pabber on raske, ja kirri, mis ülle lodi kalub, maksab kahhe wõrra posti-rahha. — Ramato allustusfes kirjota üllewel (peälkirja wisi): „armas sōbber“ ehk „armas wend“ ehk „aulik herra“ ehk „aulik suur kindrali herra“ ehk seddasarnast, sedda seisust ehk ammetit möda, mis sel innimesel on, kellele kirjotad. Mis sa omma rama-

tusse kirjotad, olgo ni kui targa mehhe jut. Enne kui kirjotad, mõtle järrele, mil wiisil sedda, mis teisele tahhad teada anda, wottaksid ütelda, kui susannaga temmaga kõnneleksid, sest ramat ei olle muud middagi, kui kirjotud kõnne. Kui on suurtsuggu innimenne, kellele kirjotad, siis ärra aia paljo juttu; kirjota agga lühhidelt, mis ainult tarwis lähhäb. Kui sõbrale ehk suggulassele kirjotad, siis mõtle, et temmal hea meel on, kui ta sinno ellust teada saab, sinno seisussest, sinno süddame mõttest ja keigest, mis olled näinud ja mis sulle on juhtunud. Käl siis luggeja rõmustab sinno kirja pärrast. Monni sadab kirja woõralt maalt ommastele, ja terve ramat on täis tuhhat terwisid iggaleühhele nimme pärrast wannemattest keige wiimsest sadik, ja kirjas polle muud luggeda kui: „minna sadan paljo tuhhat terwisid wennale Udole, ja lellapoiiale Peetrile n. t. s.“ — Siis woib kül luggejal hea meel olla, et sõbber woõral maal neid mälletab, ommeti olleks armsam olnud, kui ta neile ka muid asjo olleks kirjotanud. Kui sa ei tahha middagi ärraunnustada egga mahhajätta sest, mis tahtsid teada anda, siis tähhenda enne kirjotamist isse pabberi tüffi peäle pari sannaga, mis tahhad kirjotada, ni kui: „talwel Moskwas olnud — suur lin — Peetriga kofko sanud — pool tenistusse aeg möda — hea peälif — nüüd Kurski kubbernemangus — teine mahharrimisse wiis — keif oddaw — kaks ford näddalas lihha — kuis koddoo pool? kas Udo alles?“ — Siis haffa pärrast kirja kirjotama ja wata wahhel jälle pabberi tüffi peäle, mis weel tarwis kirjotada, senni kui keif on üllespanbud, mis enne olli ülestähhendud. Wimaks kirjota neid terwisid, mis tahhad ommastele ja tutwadele sata. Kirja lõppetusfes kirjota ikka nenda: „Ollen sinno sõbber“ ehk „keigest süddamest ollen sinno wend.“ Kui suurtsuggu innimessele kirjotad, siis lõppeta kirja nenda: „ollen teie sanna-kulelif tener“ ehk muud nisuggust, ja siis kirjota omma nimme alla. — Pahhemat tät sest kohhast, kus nimmi seisab, kirjota selle linna

ehk kohha nimme, ning päwa, fu ja aasta arro, kus kohhal ja mil päwal ramat sai kirjutud *).

Õppetusfeks anname siin kaks ramato promi, kust õppid, mil wiisil tulleb ramato kirjutada, kuidas allustada ja kuidas lõppetada. Esimenne on üllemale, teine on sõbrale kirjutud.

Kulil herra!

Gile õhto saime ilma kahjota teie linna-woriga seie, Willandi linna, agga wastowotja ei olle mitte koldo. Kaupmees laskis omma emmanda läbbi ütelda, et temma neljandamal päwal wiisist koldo tulleb ja et pean ootma. Sepärrast ollen linnad kaupmehhe aita mahha pannud, ja sadan keik meie rahwast koldo pole, sest et muido hobbošte toitmiseega siin linnas suur kullu on. Kaks meest agga jäwad mulle abbiks, kui linnad käest ärraannan. Laupääw, kui Jummal aitab, lodan koldo sada.

Minna ollen

teie
allandlik tener
Mit Perl.

Willandi linnas
15^{mal} Teetsembril 1849.

Urmäs wend Mart! **)

Kana aega ei olle minna teile kirja saatnud. Kül ollen iggapääw sind ja keik armsaid mällestanud, agga meie rüggement olli allati te peäl, sepärrast ei leidnud minna mitte kirjutamisse aega. Rinnewal talwel ollime kaks kuud Moskwa linnas. Oh, sedda immet, mis

*) Eoe ka sedda õppetust, mis „Ma-ülmä“ ramatus 62 ja 126ma lehhe peäl õppetab „kirja läbbi sõnnumi andmissest.“

**) Se ramat on üllewel antud juhhatamisse järrele kirjutud, nenda et keik, mis pabberi tükkikesse peäle olli tähhendud, sest kirjast on leida.

seäl näggin! Ei ilmas ma ep olleks usknud, et üks lin ni suur woib olla, kui nüüd isse ollen näinud. Pitkuti ja laiuti on lin ennam kui 14 wersta suur, ja ennam kui 250 tuhhat innimest ellawad sees. Teie woite arwata, kui suur lin peab ollema, sest seäl on ni palju rahwast ühhefous, kui meie Eiwlandi maal 25 sure kihelkonna sees ellawad. — Moskwas sain ka meie lellapoia Peetriga kokko. Temma on nüüd jo 20 aastat kunningat teninud, ja lodab, et tedda pea tenistussest lahti lastakse, nenda et ta pea meie male taggasi saab. Minnul waesel on weel palju aega odata, enne kui taggasi saan ja ommaksid jälle saan nähha, sest mul ei olle ennam kui pool tenistusse aeg täis. Siiski ei tahha minna Summala wasto nurriseda, kes seni aiani on aitnud. Meil on seford wägga hea peälif. Temma on meie maalt, wanna Willandi krahwi poeg, kes waeste soldatide eest suurt hoolt kannab. Isseärnanis armastab neid kui söbber, kes omma ma innimesed on. Mitto ferd ollen temma suust meie armsat makeelt kuulnud, mis wooral maal wägga armas on kuulda ja ligutab sübdant nago örreli heäl.

Kewwade läksime Moskwas ärra ja nüüd seisame Kurski kubbernemangus. Siin on öiete imme nähha, et ma-harriminne foggoniste teist wisi on, kui meie maal. Sitta nemmad ei wea sugguke põllo peäle; willi kaswab illusaste ilma sittata. Keif on oddaw, ja meie same kaswford näddalas lihha süa. Üks wigga on agga suur, se on, et ma wägga lagge on ja pu-metsa ei olle sugguke ollemas. Sepärrast on honed keif sawwist tehtud. Pölletamisse tarwis prugitakse ellajatte sitta, ni kui meie maal monnes kohas turwa pölletakse.

Nüüd, armas wend Mart, jättan sind se ferd Summalaga. Pallun, et mulle ka kirja sadad ja annad teada, kuidas teie kässi käib. Isseärnanis ütle mulle, kas minno armas kasso:issa Udo weel alles. Sadan

temmale ja keikile ommastele ja tuttwadele paljo tuh,
hat terwisid.

Kui mulle wastust teed, siis kirjota peälkirja ehk
adresssi nenda: Soldatile Mihkel Prüff, Simbirski
grenadirski rügementis, 2 pataljonis, 3 rotus, Kurski
kubbernemangus, Sadsiha kreisis. Urra te peälkirja isse,
waid pallu moune hea saksa innimest, et temma adresssi
wenne-kele sinno kirja peäle kirjotab. — Dllen

sinno armastaja wend
Mihkel Prüff.

Karennaja küllas
15. Julil 1850.

Kui kirri walmis on, siis painuta tedda sakskord
fokko, panne walge pabberi tüf tenma ümber ja piiser
peäle ja kirjota temma walge pole peäle adresssi, se
on, innimesse nimme, kelle kätte kirri lähhäb. Adresssi
kirjotakse sedda wiisi:

Mulikko Herrale
Kreisirihtri Herra von Kurtmann
Papendorwi moisas.

ehk nenda:

Perremehhele
Andres Saaska
Terrawerre küllas.

Kui kirja tahhad posti peäle panna, siis lasse
teise läbbi, kes sedda moistab, adresssi saksa- ehk wenne-
kele kirjotada; sest postmeistrid, kes kirjaid emale talli-
tawad, ei moista makele kirjotust.

Kui teise käest tahhad wastust sada, agga teine ei tea mitte so ellamisse kohta, siis kirjota omma ramato sisse selgeste ja täielikkult, kuidas sinno adressi tulleb kirjutada. Sest mitto kirja kadduwad posti peäl ärra sepärrast et adres seggane on. — Kui tahhad posti-kirjaga rahha sata, siis pead isse omma kirjaga linna minnema ja kirja ilma kinnipannematta postmeistri kätte andma; sest postmeister isse peab sedda rahha omma käega ramato sisse pannema ja wiis pitseri märki sinno nähhes peäle teggema.

§ 9. Tähe kirjotamisest.

Täht on weifenne kirri, kelle läbbi kirjotaja tunnistust annab. Sedda prugitakse mitme asja jures. Wölglane kirjotab omma wöllaandjale tähte, kelle läbbi tunnistab, kui palju temmal wölgo temmaga on. Risuggune täht on wöllakirri. — Kes wölla ehk mu maks maksab, tahhad tähte, kelle läbbi wastowötja tunnistab, et maks on maksetud. Sedda tähte nimmetakse witangis. — Sa mitmesugguse mu asja ja tallitusse jures kirjotakse ja antakse tähti, kelle läbbi teine woib omma susanna tunnistust töeks teha, kui tarwis on. Wallitseja, kellele kohtokirja kätte tuakse, tunnistab tojale tähe läbbi, et ta on kohtokirja kätte annud; — kohtomehed tunnistawad pari-rahwale tähe läbbi, et woitwad ilma feelmatta abbiellusse heita, ja mu nisuggust. — Reid tähekesi kirjotakse ennamiste weikesse pabberi tükki peäle (kahheksama poogna jao peäle). Ei olle suremat tarkust senna tarwis, kui et asja, mis pead teäda andma ehk tunnistama, lühhikesse sannaga kirjotad. Agga wägga tarwis on, et kirjotaja päwa ja aasta arro ja omma nimme alla panneb; ja kui tähe peäl rahha nimmetakse, siis pead rahha arro kaks kord kirjotama, teine kord numridega, teine kord kirja-tähtedega.

Kolme promi järrele, mis nüüd tullewad, woib öppija keisuggusid muid tähti kirjotada.

1^{enne} proom. Wõllafirri.

Sesinnatse wõllafirja läbbi tunnistan, et Peter Mäggi, Kunti wallast, minnule tänna 200 rubla hõbbe rahha (kaksfadada rubla hõbbe rahha) wõlgo on usknud, ja tootan temmale sedda rahha ausaste taggasi makssta; ja ni kaua, kui rahha minno käes, maksan aastas igga saa rubla peält nelli rubla intressi ehk otusse rahha.

Kantora küllas 3^{mal} Julil 1848.

Mangus Krot.

2^{ne} proom. Witang.

Hans Saber on 20 rubla 10 kop. hõb. (kaks kummend rubla kumme koppikat hõbbe rahha), mis fihhelfonna fohto polest olli kästud, ausaste minno kätte maksnud. Sedda tunnistab

Pilli moisas 30. Mail 1850.

Willem Witting.

Kärner.

3^{mas} proom. Muido täht ehk tunnistusse firri.

Juhhan Pedost woib minno kolm sülda puid Rungi metsast ennesele weddada. Sedda lubbab Kannarikko küllas 5. Nowembril 1849.

Kustaw Matson.

§ 10. Kontrahiti kirjotamisest.

Kontrahit on firri, kelle läbbi kaks innimest omma wastastifko lubbamist mällestusseks firja pannewad ja teine teisele finnitawad. Kui innimenne teise käest maad ehk mu suurt asja ostab; kui innimenne teise käest maad, karja ehk muud asja renti peäle wottab; kui ühhe tö pärrast, mis paljo aega wottab, kaks innimest teine teisega kaupa tewad, ehk mu nisuggust asja: — siis kirjotawad sedda ülles, mis teine teisele on lubbanud. Muido touseks neile riid, kui aega möda melest

ärälähhäks, mis iggaüks on lubbanud. Nisuggust firja nimmetakse kontraktiks ja firjotakse ifka terwe poogna peäle. Kontrakti sisse firjotakse awwalikkult ja selgeste, mis iggaüks neist kontrakti-teggiaist isse-ärnanis on tootanud tehha ehk anda ehk maksta; mollemad peawad ka omma nimme alla pannema ning päwa ja aasta arwo alla tähhendama. Kui kontrakt walmis on, siis firjotakse seddasamma weel teistkorda teise poogna peäle, nenda et kaks pabberit on, ning teine jääp teise mehhe kätte hoida. — Kuida kontrakti tulleb firjotada, woite sest promist öppida.

Kontrakt.

Kohtomeees Adam Kaster on Jdda külla rahwa nimmel sellesinnatse kontrakti teinud krawileikajaga, kel nimmi Peter Holta. Mollemilt poolt lubbatakse kindlaste sedda tehha ja maksta, mis siin al nimmetakse.

- 1) Krawileikaja Peter Holta lubbab omma teolistega ühhe krawi Kantsi soost (mis Jdda külla rahwa pärralt) läbbi leikada ni kaugele kui Ulla jöeni nenda, et wessi soost wälja jookseb ja ei kusti pool seisma ei jä.
- 2) Kraaw olgo peält wiis jalga, alt ühhe jalla lai ja kaks jalga süggaw püsti (ei mitte serweti) mootes.
- 3) Krawi hind, mis Jdda külla rahwas krawileikajale lubbab maksta, on nelli koppikat hõbbedat sülla peält.
- 4) Kui ma-kalda möda peaks tarwis ollema, krawi süggawust paiguti rohkem ehk wähhem kui kaks jalga tehha, siis lähhäb keit ühhe hinna eest.
- 5) Mona ei anna külla rahwas mitte. Krawileikaja ostab sedda, kust ta saab.
- 6) Saa sülla peält lubbab külla rahwas krawileikajale wiis topi öllut kauba peäle anda.
- 7) Rahha ei sa krawileikaja enne, kui tö walmis on. Süski antakse temmale tänna kaks rubla hõbbedat

käe-rahhas. Agga sedda käerahha arwatakse sest maksust mahha, mis temma wimaiks keige tö eest peab sama.

Omna käe alla-firjotamisega tootame findlaste, et keif nenda peab tehtama ja maksutama, kui sesinatse kontrahiti läbbi on finnitud.

Tõda küllas 1. Aprilil 1850.

Peter Holta
krawi-leikaja.

Kohtomees Adam Kaster
Tõda külla rahwa nimmel.

§ 11. Arropiddamisse firjotamisest (ehk rehnungist).

Kui innimesel on teggemist rahhaga ehk wilja ja mu warraga, nenda et puhk sissetullemist puhk wäljaandmist on, siis ei jowa temua keif meles pidada egga tea saggedaste isfegi, kui paljo warra temma firstus ehk salwes on. Luggemisse ehk möötmissse läbbi woib ta sedda jälle teäda sada, agga se widab temma kallist aega ja ei ta leia ka iggakord rumi, sedda tühja tööd ette wotta. Sepärrast peaks targal perremehhel ifka arropiddamisse ramat käes ollema, kus temma keif kirja panneb, mis temma wilja, ölle, heina, rahha ja mu warrandusse polest on aita, küni ja firsto sisse pannud, ja mis ta jälle seält ärrasõdab, müüb ehk muido wälja annab. Siis woiks temma iggal aial ilma möötmatta ommast ramatust teäda, kas temma warra on kaswanud ehk wähhenenud, ja kui paljo temmal weel alles on. Seläbbi moistaks temma ka aegsaste hvolt kanda ja murretseda, kui ühhest asjast pudus olleks; seläbbi tunneks temma selgeminne, kas wahhest wargad on temma warra kallale käinud, ja keigest ommast ellamissest saaks temma selgemat arwo. Olgo ka, et meie ma perremehhel ennamiste ni weifenne ellaminne on, et temma ilma kirja-pannematta keif omma warra peast teab, ommeti on nisuggusel mehhel, kes woõra warra ülle wallitseb,

ni kui aidamehhel, maggasikirjotajal, waeste laste wöör-
mõndril ja mu nisugguse ammeti mehhel arropidda-
missse ramat wägga tarwis. Kui siis nisuggust ramatut
tahhad piddada, siis panne tähhele, et ei sünni, keif-
suggu asjo seggamisfi senna siise kirjotada, waid tõmba
ni paljo joned, kui isse asjo on, nenda et igga asfi

Mil päwal.	Waetowoetud.	Rüf- fid.	Ddrad		Kaerad	
			sö- gifs.	seem- nefs.	ööts- mis- sefs.	seem- nefs
1850.	ülle on jänud	124	49	30	140	74
1 Jan.	M. Sabri käest ostetud	5	—	—	13	—
19 "	P. Wall maksis wõlla	—	3	—	—	—
25 "	P. Puffa wölg . . .	2	2	—	—	—
7 Webr.	Moisast ostetud . . .	—	—	—	25	—
12 März	Kaddunud Lepmanni jaggo hoidmisssefs woetud	5	7	—	13	—
	Kokko arwatud	136	61	30	191	74
	Wäljaantud	24	5	—	31	10
	jääb ülle	112	56	30	160	64

§ 12. Protokollu kirjotamisest.

Protokol on nisuggune firri, mis muido kül paljo
ei prugita, kui agga kohto tallitusfes, agga kohto asjade
jures on sedda wägga tarwis. Sest kohto asjad on
saggebaste nisuggused, et ei woi jalla peält otsust
teha, waid kohhus peab kaks, kolm ja mittogi kord
peäle-käima, ja wahhest weel aastagi pärrast tehakse
wimast otsust. Sepärrast on tarwis, et nisuggused
kohto-asjad sawad ülleskirjotud, muido lähhawad melest
ärta ja touseb ifka uus kaebdus ja riid. Sähhärdust

omma jone wahhele saab. Kirjota ka teise ramato pole peäle keif, mis olled kätte sanud ehk wasto wõt nud, teise ramato pole peäle, mis olled wälja annud. Päwa ja aasta arro peab ka ifka kõrwas seisma. — Siin anname promi, kuidas arro piddamisse ramato kirjotakse.

Mil päwal.	Wäljaantud.	Rüf: fid.	Ddrad		Kaerad	
			fö: gifs.	seem. nefs.	lööts: mis: sefs.	seem. nefs.
1850.						
6 Jan.	Kiwwile	6	—	—	—	—
15 "	Urramüdüd	—	2	—	—	—
20 "	Urramüdüd	10	—	—	—	—
21 "	Urrasödetud	—	—	—	3	—
2 Webr.	Tanguks tehtud	—	3	—	—	—
5 "	Urramüdüd	—	—	—	25	10
20 "	Urrasödetud	—	—	—	3	—
5 März	M. Wolbale laenuks	2	—	—	—	—
20 "	Kiwwile	6	—	—	—	—
	Kokko arwatud	24	5	—	31	10

kohtokirja, mis mällestusseks kirjotakse, kutsutakse protokolliks, ja seält seest olgo ifka need tükkid leida, mis siin nimmetakse.

- 1) Pääw, mil kohto-tallitus on olnud jo kohha nimmi, kus kohhus sai petud.
- 2) Kohtomeeste nimmed, kes moistmas olnud.
- 3) Kaebaja nimmi ja ka selle innimesse nimmi, kelle peäle kaebatakse; — kui tunnistus-mehhed on kutsutud, siis nende nimmed ka.
- 4) Se assi, mispärrast kohtokäimist on olnud, sago lühhidelt nimmetud.
- 5) Dtsus, mis kohhus on moistnud.

Anname siin promi, kust woib õppida, mil wisil protokollu kirjotakse.

Paba moisaš 4. Septembril 1850.

Kuus ollid kohtomehed Peter Tuns, Kustaw Kel ja Mihkel Naber.

Ette olli tulnud kaebaja Andres Koltmann ja temma wastane Mihkel Sant küttsise odrade pärrast, mis ollid ärrasõdud.

Mihkel Sant ei woinud salgada, et temma hobuse läbbi Andresse küttsise odrad ollid kahjo sanud, sepärrast moistis kohhus nenda, et Mihkel peab süggise Andresse eest ühhe waffa odre maggasi maksma.

